Кам’янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Історичний факультет
Кафедра політології та філософії

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри політології та філософії

Тетяна Грубі

26 серпня 2026 р.
Зі змінами 22 вересня 2026 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ООК 08 ОСНОВИ ДЕМОКРАТІЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО

Підготовки фахівців	*першого (бакалаврського) рівня вищої освіти*
за освітньо-професійною програмою	*Політологія*
спеціальності	*С2 Політологія*
галузь знань	*Соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини*
мова навчання	*українська*

2026-2027 навчальний рік

Розробник програми:
Тетяна ГРУБІ, кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри політології та філософії

Ухвалено на засіданні кафедри політології та філософії

Протокол № 10 від 26 серпня 2026 року

Зміни внесено на засіданні кафедри політології та філософії
Протокол №11 від 22.09.2026 року

ПОГОДЖЕНО

Гарант освітньо-професійної програми Ольга ВІННІЧУК

Зміст робочої програми навчальної дисципліни

1. Метою дисципліни є формування у здобувачів системи знань про теоретичні та практичні засади демократії як форми організації суспільного життя, сучасні уявлення про цінності, принципи й механізми функціонування демократичних інститутів, роль громадянського суспільства в політичному процесі, його взаємодію з державою та значущість для сталого розвитку суспільства, з практикою участі громадян у політичному житті й розбудови громадянського суспільства в умовах сьогодення.

Навчальний курс «Основи демократії та громадянське суспільство» поєднує вивчення класичних і сучасних теорій демократії з аналізом конкретних моделей демократичного врядування та практик громадянської участі на національному, регіональному та місцевому рівнях; предметом є закономірності становлення, функціонування й розвитку демократичних інститутів та інститутів громадянського суспільства, механізми взаємодії держави і громадянського суспільства, а також умови й чинники демократизації крізь призму політичної участі, прав і свобод людини, верховенства права та підзвітності влади;

Мета курсу — навчити здобувачів аналізувати стан і динаміку демократичних процесів, визначати загрози й виклики демократії, оцінювати рівень розвитку громадянського суспільства, обирати ефективні форми й методи громадянської участі, розробляти рекомендації щодо зміцнення демократичних інститутів та активізації громадянського суспільства задля забезпечення прав і свобод людини й стабільного розвитку держави; зміст охоплює поняття, цінності та моделі демократії, історію її становлення, демократичні інститути й процедури, вибори та виборчі системи, механізми стримувань і противаг, місцеве самоврядування, громадянське суспільство та його інститути, форми громадянської участі, волонтерство, громадський контроль, взаємодію громадянського суспільства з державою, а також виклики демократії в умовах глобалізації та інформаційних впливів; результати — вміння критично осмислювати наукову літературу та політичні процеси, виявляти проблеми й суперечності демократичного розвитку, аналізувати діяльність інститутів громадянського суспільства, розробляти пропозиції щодо вдосконалення демократичних практик, вести конструктивний діалог із владою та громадськістю, оцінювати вплив політичних рішень на розвиток демократії й громадянського суспільства.

2. Обсяг дисципліни

Найменування показників	**Характеристика освітнього компоненту**	
	денна форма здобуття вищої освіти	**заочна форма здобуття вищої освіти**
Рік навчання	2026-2027	2026-2027
Семестр вивчення	I-II семестри	I-II семестри
Кількість кредитів ЄКТС	6 кредитів	6 кредитів
Загальний обсяг годин	180 годин	180 годин
Кількість годин навчальних занять	90 годин	22 годин
Лекційні заняття	46 годин	12 годин
Практичні заняття	-	-
Семінарські заняття	44 годин	10 години
Лабораторні заняття	-	-
Самостійна та індивідуальна робота	90 годин	158 години
Форма підсумкового контролю	екзамен	екзамен

3. Статус дисципліни: навчальна дисципліна належить до обов'язкових освітніх компонентів професійної підготовки.

4. Передумови вивчення дисципліни: ООК «Основи демократії та громадянське суспільство» відноситься до циклу дисциплін професійної підготовки, вивчається на 1 курсі в 1-2 семестрах.

5. Програмні компетентності навчання. Дисципліна сприяє формуванню у студентів таких компетентностей:

Інтегральна компетентність. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у політичній сфері, що характеризуються комплексністю та невизначеністю умов, із застосовуванням теорій та методів політичної науки.

Загальні компетентності (ЗК):

ЗК 01 Знання предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК03 Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК 04 Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань / видів економічної діяльності).

ЗК 08 Здатність ухвалювати рішення та діяти, дотримуючись принципу неприпустимості корупції та будь-яких інших проявів недоброчесності.

Спеціальні (фахові) компетентності спеціальності (СК):

СК 01 Здатність використовувати категорійно-понятійний та аналітично-дослідницький апарат сучасної політичної науки.

СК 02 Здатність застосовувати політологічне мислення для розв'язання теоретичних та практичних проблем у політичній сфері на основі опанування класичної та сучасної політичної думки.

СК 03 Здатність описувати, пояснювати й оцінювати політичні процеси та явища у різних історичних, соціальних, культурних та ідеологічних контекстах.

СК 04 Здатність застосовувати інструментарій нормативної та емпіричної політичної теорії, політичної методології, порівняльної та прикладної політології, міжнародних та глобальних студій у фаховій діяльності.

СК 05 Здатність аналізувати взаємодію політичних акторів та інститутів, владу та урядування, політичні системи та режими, політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування.

СК 06 Здатність аналізувати публічну політику на місцевому, національному, європейському та глобальному рівні.

СК 07 Здатність застосовувати теорії та методи прикладної політології, політичних комунікацій, спеціальних політологічних дисциплін у професійній діяльності.

СК 08 Здатність конструювати дизайн, розробляти програму та виконувати політологічні дослідження з використанням сучасних методів, технологій та інструментарію політичного аналізу.

СК 09 Здатність презентувати результати теоретичних і прикладних досліджень для фахівців та нефахівців.

СК12 Здатність до розробки та реалізації проєктів у професійній діяльності із застосуванням сучасного інструментарію.

6. Очікувані результати навчання:

ПРН 06 Знати свої права та обов'язки як члена демократичного суспільства та використовувати їх у професійній діяльності.

ПРН 08 Вміти використовувати базовий категорійно-понятійний та аналітично-дослідницький апарат сучасної політичної науки.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

Знати:

- предмет, об’єкт, завдання та основні категорії теорії демократії та громадянського суспільства;
- сутність, цінності, принципи та ознаки демократії як форми організації суспільного життя;
- основні теорії, моделі та типи демократії, їхню еволюцію та критерії розмежування;
- історію становлення й розвитку демократичних інститутів та інститутів громадянського суспільства;
- структуру, функції та механізми функціонування демократичних інститутів (парламент, уряд, судова влада, вибори, референдуми тощо);
- сутність, структуру, функції та ознаки громадянського суспільства;
- основні інститути громадянського суспільства (громадські організації, волонтерські рухи, профспілки, ЗМІ, аналітичні центри тощо);
- механізми взаємодії держави і громадянського суспільства, принципи партнерства та громадського контролю;
- форми, види та рівні громадянської участі, умови її активізації;
- виборчі системи, виборчий процес та механізми забезпечення чесних виборів;
- принцип верховенства права, механізми стримувань і противаг, підзвітність та прозорість влади;
- систему захисту прав і свобод людини в демократичній державі;
- роль місцевого самоврядування в демократичному розвитку суспільства;
- сучасні виклики та загрози демократії (авторитаризм, популізм, дезінформація, корупція, політична апатія тощо);
- особливості становлення демократії та громадянського суспільства в Україні;
- вітчизняний і зарубіжний досвід розбудови демократичних інститутів і громадянського суспільства;
- етичні норми та принципи громадянської участі й демократичної взаємодії.

Уміти:

- аналізувати політичні явища, процеси та події крізь призму демократичних цінностей і принципів;
- критично осмислювати наукову літературу та політичні процеси, виявляти проблеми й суперечності демократичного розвитку;
- визначати стан і динаміку демократичних процесів у суспільстві;
- оцінювати рівень розвитку громадянського суспільства та ефективність його інститутів;
- аналізувати діяльність демократичних інститутів та інститутів громадянського суспільства;
- визначати загрози й виклики демократії та пропонувати шляхи їх подолання;
- обирати ефективні форми й методи громадянської участі відповідно до конкретної ситуації;
- розробляти рекомендації щодо зміцнення демократичних інститутів та активізації громадянського суспільства;
- аналізувати виборчі процеси та оцінювати їхню відповідність демократичним стандартам;
- застосовувати механізми громадського контролю за діяльністю влади;
- вести конструктивний діалог із владою та громадськістю, працювати в команді, організовувати громадські ініціативи;
- розробляти пропозиції щодо вдосконалення демократичних практик і механізмів взаємодії держави та громадянського суспільства;
- оцінювати вплив політичних рішень на розвиток демократії й громадянського суспільства;
- дотримуватися етичних норм і принципів у громадянській та політичній діяльності;

- застосовувати міждисциплінарні підходи до аналізу демократичних процесів і громадянського суспільства.

7. Методи навчання: словесні та наочні методи підготовки, розповідь, бесіда; презентація; метод порівняння, узагальнення, конкретизація; метод проблемного викладу матеріалу; цифрові методи навчання.

8. Засоби діагностики результатів навчання: опитування, виконання тестових завдань, модульна контрольна робота, екзамен, зокрема із використанням модульного об'єктно-орієнтованого динамічного навчального середовища Moodle.

9. Програма навчальної дисципліни:

Денна форма здобуття вищої освіти

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин			
	разом	У тому числі		
		Лекційні заняття	Семінарські заняття	Самостійна та індивідуальна робота
Поняття демократії	8	2	2	4
Передумови демократії	8	2	2	4
Особливості сучасної демократії	8	2	2	4
Демократія в глобальному контексті	10	4	2	4
Елементи демократії в українській історичній традиції	12	4	2	6
Особливості процесів демократизації в сучасній Україні	12	4	4	4
Права та свободи людини	10	2	2	6
Політична соціалізація особистості	6	-	2	4
Демократія та громадянське суспільство	8	2	2	4
Сутність громадянської компетентності	8	2	2	4
Громадянська культура і роль громадянина	6	-	2	4
Громадянська думка як демократичний інститут	8	2	2	4
За І семестр	**104**	**26**	**26**	**52**
Сутність громадянської компетентності	8	2	2	4
Групи інтересів у сучасному демократичному суспільстві	8	2	2	4
Політичні партії в умовах демократії	8	2	2	4
Вибори в демократичному суспільстві	8	4	-	4
Легітимність влади в демократичному суспільстві	8	2	2	4
Місцеве самоврядування в демократичному суспільстві	6	2	2	2
ЗМІ в демократичному суспільстві	8	2	2	4
Етнокультурна багатоманітність	6	-	2	4
Гендерна політика за демократії	8	2	2	4

Сучасні виклики в демократичній державі	8	2	2	4
За ІІ семестр	**76**	**20**	**18**	**38**
Разом	**180**	**46**	**44**	**90**

Заочна форма здобуття вищої освіти

Назви змістових модулів і тем	**Кількість годин**			
	разом	**У тому числі**		
		Лекційні заняття	**Семінарські заняття**	**Самостійна та індивідуальна робота**
Поняття демократії	11	-	1	10
Передумови демократії	9	-	1	8
Особливості сучасної демократії	10	1	-	9
Демократія в глобальному контексті	11	1	-	10
Елементи демократії в українській історичній традиції	14	-	-	14
Особливості процесів демократизації в сучасній Україні	16	-	2	14
Права та свободи людини	12	2	-	10
Демократія та громадянське суспільство	12	2	-	10
Інститути демократичного врядування	12	2	-	10
Громадянська думку як демократичний інститут	12	-	2	10
Громадянська культура і роль громадянина	12	-	2	10
За І семестр	**131**	**8**	**8**	**115**
Сутність громадянської компетентності	3	1	-	2
Політична соціалізація особистості	3	1	-	2
Групи інтересів у сучасному демократичному суспільстві	4	-	-	4
Політичні партії в умовах демократії	4	-	-	4
Вибори в демократичному суспільстві	5	-	1	4
Легітимність влади в демократичному суспільстві	6	-	1	5
Місцеве самоврядування в демократичному суспільстві	6	-	-	6
ЗМІ в демократичному суспільстві	4	-	-	4
Етнокультурна багатоманітність	4	-	-	4
Гендерна політика за демократії	4	-	-	4
Сучасні виклики в демократичній державі	6	2	-	4
За ІІ семестр	**49**	**4**	**2**	**43**
Разом	**180**	**12**	**10**	**158**

10. Форми поточного і підсумкового контролю.

Основні методи контролю, відповідно до критеріїв оцінювання знань здобувачів освіти та ефективності засвоєння ними курсу, ґрунтується на таких формах участі студентів у освітньому процесі, які підлягають поточному контролю: виступ з основного питання на семінарському занятті, аналітична робота, модульна контрольна, самостійна робота.

Підсумкова оцінка є арифметичною сумою балів за поточний контроль, модульну контрольну роботу, виконання самостійної роботи, залік (І семестр) та екзамен (ІІ семестр).

11. Критерії оцінювання результатів навчання

Розподіл балів, які отримують студенти у І семестрі

Поточний і модульний контроль – 100 балів		
Поточний контроль	Самостійна робота	МКР
45	10	45

Розподіл балів, які отримують студенти у ІІ семестрі

Поточний і модульний контроль (60 балів)			**Екзамен**	**Сума**
Поточний контроль	Самостійна робота	Модульна контрольна робота	40 балів	100 балів
25 балів	10 балів	25 балів		

Поточний контроль

Максимальна кількість балів, яку можна отримати на одному семінарському занятті за умови виконання усіх різновидів роботи, передбачених планом заняття – 12 балів.

Рейтинговий бал за результатами семінарських занять для змістового модуля 1 – 10 балів.

Рейтинговий бал за результатами семінарських занять для змістового модуля 2 – 10 балів.

По завершенню змістового модуля 1 виставляється атестаційна оцінка, що дорівнює сумі рейтингової оцінки за семінарські заняття та модульної контрольної роботи №1.

Допуск до іспиту

Максимальна кількість балів, яку можна отримати для допуску до іспиту – **60 балів:** поточний контроль за змістовий модуль 1 – 10 балів, модульна контрольна робота №1 – 10 балів, поточний контроль за змістовий модуль 2 – 10 балів, самостійна робота – 10 балів, модульна контрольна робота №1 – 20 балів.

Умови допуску до підсумкового контролю: обов'язкова присутність на лекційних заняттях, активність упродовж семестру на семінарських заняттях, відвідування/відпрацювання усіх семінарських занять, написання двох МКР та виконання завдань самостійної роботи.

Форми поточного та підсумкового контролю і розподіл балів за змістовими модулями

Поточний і модульний контроль (60 балів)					**Екзамен**	**Сума**
Змістовий модуль 1		**Змістовий модуль 2**				
Поточний контроль	**Модульна контрольна робота №1**	**Поточний контроль**	**Самостійна робота**	**Модульна контрольна робота №2**		

10	10	10	10	20	40 балів	100 балів

Оцінювання знань, умінь та навичок здобувачів регламентується: «Положенням про організацію освітнього процесу в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка» (нова редакція) (https://drive.google.com/file/d/1ZbMN35h7ZSJBBOVvL2bTCaLtRbcQA86/view), «Положенням про рейтингову систему оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка» (нова редакція) (https://drive.google.com/file/d/1aD_jeLjGRbDWAegkQ58tdMxxbqQKufF/view), «Положенням про дотримання академічної доброчесності науково-педагогічними працівниками, науковими працівниками та здобувачами вищої освіти в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка (нова редакція)» (https://drive.google.com/file/d/1yPri7vZ5hm6qjWP_mWnAjIs4qv1ReKzV/view).

В умовах застосування дистанційних технологій навчання організація поточного і семестрового контролю відбувається відповідно до «Положення про дистанційне навчання в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка» (https://drive.google.com/file/d/1c--sYRfDI_iAT7L766LprKB-x9GGKaEy/view).

Поточний контроль

Поточне оцінювання здійснюється на підставі якісного аналізу теоретичних знань здобувача вищої освіти, виконання студентом завдань семінарського заняття та самостійної роботи. Враховується рівень сформованості програмних компетентностей навчання, що містяться в ОПП.

Максимальний бал оцінки поточної успішності студентів на навчальних заняттях – 12.

Критерії оцінювання семінарського заняття.

Рівні навчальних досягнень	**Оцінка в балах (за 12-бальною шкалою)**	**Критерії оцінювання**
Початковий (понятійний)	1	Здобувач вищої освіти володіє навчальним матеріалом на рівні засвоєння окремих фактів без зв'язку між ними: відповідає на запитання, які потребують відповіді «так» чи «ні». Здобувач порушує принципи академічної доброчесності.
	2	Здобувач вищої освіти мало усвідомлює мету навчально-пізнавальної діяльності, робить спроби розповісти суть заданого матеріалу, проте відповідає лише за допомогою викладача на рівні «так» чи «ні». Здобувач порушує принципи академічної доброчесності.
	3	Здобувач вищої освіти намагається аналізувати на основі елементарних знань і навичок; виявляє окремі властивості; робить спроби виконання вправ, дій репродуктивного характеру; за допомогою викладача робить прості узагальнення. Здобувач порушує принципи академічної доброчесності.
Середній (репродуктивний)	4	Здобувач вищої освіти володіє початковими знаннями, знає близько половини навчального матеріалу, здатний певною мірою відтворити його; орієнтується у поняттях, визначеннях; самостійне опрацювання навчального матеріалу викликає значні труднощі. Здобувач переважно дотримується принципів академічної доброчесності.

	5	Здобувач вищої освіти знає половину навчального матеріалу, розуміє сутність навчальної дисципліни, може дати визначення понять, категорій (однак з окремими помилками); вміє працювати з підручником, самостійно опрацьовувати частину навчального матеріалу; робить прості узагальнення але окремі висновки не логічні, не послідовні. Здобувач переважно дотримується принципів академічної доброчесності.
	6	Здобувач вищої освіти розуміє основні положення навчального матеріалу, може поверхнево аналізувати події, ситуації, робить певні висновки; відповідь може бути правильною, проте недостатньо осмисленою; самостійно відтворює більшу частину матеріалу; вміє застосовувати знання, користуватися додатковими джерелами. Здобувач переважно дотримується принципів академічної доброчесності.
Достатній (алгоритмічно дієвий)	7	Здобувач вищої освіти правильно і логічно відтворює навчальний матеріал, оперує базовими теоріями і фактами, встановлює причинно-наслідкові зв'язки між ними; вміє наводити приклади на підтвердження певних думок; вміє самостійно користуватися додатковими джерелами; правильно використовує термінологію; здатен скласти таблиці, схеми. Здобувач дотримується принципів академічної доброчесності.
	8	Знання здобувачем вищої освіти досить повні, він достатньо вільно застосовує вивчений матеріал; вміє аналізувати, робити висновки; відповідь повна, логічна, обґрунтована, однак з окремими неточностями; вміє самостійно працювати. Здобувач дотримується принципів академічної доброчесності.
	9	Здобувач вищої освіти вільно володіє вивченим матеріалом, вміє аналізувати і систематизувати інформацію, робить аналітичні висновки, використовує загальновідомі докази у власній аргументації; чітко тлумачить поняття, категорії, нормативні документи; формулює закони; може самостійно опрацьовувати матеріал, виконує прості творчі завдання; має сформовані типові навички. Здобувач дотримується принципів академічної доброчесності.
Високий (творчо-професійний)	10	Здобувач вищої освіти володіє глибокими і міцними знаннями; може визначати тенденції та суперечності різних процесів; робить аргументовані висновки; практично оцінює сучасні тенденції, факти, явища, процеси; розв'язує творчі завдання; може сприймати іншу позицію як альтернативну; знає суміжні дисципліни; використовує знання, аналізуючи різні явища, процеси. Здобувач дотримується принципів академічної доброчесності.
	11	Здобувач вищої освіти володіє узагальненими знаннями з навчальної дисципліни; вміє знаходити джерела інформації та аналізувати їх, ставити і розв'язувати проблеми, застосовувати вивчений матеріал для власних аргументованих суджень у практичній діяльності (диспути, круглі столи тощо); спроможній самостійно вивчити матеріал; оцінювати різноманітні явища, процеси; займає активну життєву позицію. Здобувач дотримується принципів академічної доброчесності.
	12	Здобувач вищої освіти має системні, дієві знання, виявляє неординарні творчі здібності у навчальній діяльності;

		використовує широкий арсенал засобів для обґрунтування та доведення своєї думки; розв'язує складні проблемні завдання; схильний до системно-наукового аналізу та прогнозу явищ; уміє ставити і розв'язувати проблеми, самостійно здобувати і використовувати інформацію; логічно та творчо викладає матеріал в усній та письмовій формі; розвиває свої здібності й нахили; використовує різноманітні джерела інформації; моделює ситуації в нестандартних умовах. Здобувач дотримується принципів академічної доброчесності.

Відвідування занять. Очікується, що всі студенти відвідають усі лекції і семінарські заняття курсу. Студенти мають інформувати викладача про неможливість відвідати заняття. У будь-якому випадку студенти зобов'язані дотримуватися термінів виконання усіх видів робіт, передбачених курсом. «Положення про організацію освітнього процесу в КПНУ імені Івана Огієнка» URL: https://drive.google.com/file/d/1ZbMN35h-7ZSJBBOVvL2bTCaLtRbcQA86/view

Якщо студент не відпрацював пропущені навчальні заняття, не виправив оцінки 0, 1, 2, 3, отримані на навчальних заняттях, не виконав модульної контрольної роботи (МКР) менше ніж на 60% від максимальної кількості балів, виділених на ці види робіт, він вважається таким, що має академічну заборгованість за результатами поточного контролю.

Пропущені заняття студент має обов'язково відпрацювати. За відпрацьовані лекційні заняття оцінки не ставляться, за семінарські заняття нараховуються бали середнього (4, 5, 6), достатнього (7, 8, 9) та високого рівня (10, 11, 12).

Студенту, який не виконав поточних домашніх завдань, не підготувався до навчальних занять, в журнал обліку роботи академічної групи ставиться 0 балів. Студент, знання, уміння і навички якого на навчальних заняттях за 12-бальною шкалою оцінено від 1 до 3 балів, вважається таким, що недостатньо підготувався до цих занять і має академічну заборгованість за результатами поточного контролю. Поточну заборгованість, пов'язану з непідготовленістю або недостатньою підготовленістю до навчальних занять, студент повинен ліквідувати. За ліквідацію поточної заборгованості нараховуються бали середнього (4, 5, 6), достатнього (7, 8, 9) та високого рівня (10, 11, 12).

Рейтингова оцінка у балах знань, умінь і навичок здобувача на навчальних заняттях з навчального (змістового) модуля обчислюється після проведення цих занять та ліквідації ним поточної заборгованості, пов'язаної з пропусками занять, непідготовленістю або недостатньою підготовленістю до них відповідно до «Положення про рейтингову систему оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (нова редакція).

Оцінювання самостійної роботи

Організація та оцінювання самостійної роботи здобувачів вищої освіти з навчальної дисципліни здійснюється відповідно до «Положення про організацію самостійної роботи здобувачів вищої освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка» (https://drive.google.com/file/d/1XidPC3k_qcMNHAFmaCwhSWtup0TmPYdg/view).

Самостійна робота полягає у виконанні здобувачами вищої освіти окремого теоретико-аналітичного завдання. Здобувачі вищої освіти для виконання завдання можуть заводити окремий зошит, можуть виконувати їх в робочому зошиті або ж на листках А-4 формату. У разі їх відсутності – дозволяється захист завдання в усному порядку у формі колоквіуму. Наявність або відсутність письмово виконаних завдань не впливає на оцінку.

Контроль за самостійною роботою здійснює викладач.

Максимальний бал за виконання самостійної роботи – 10 балів.

Мінімальний бал, необхідний для зарахування есе – 6 балів.

Критерії оцінювання самостійної роботи

10 балів	Зміст відповідей відповідає проблемам завдань; повнота розкриття завдань; розкриття ключових аспектів завдань. Виконані завдання чітко структуровані. Текст не містить граматичних помилок. Відповіді посилюються всілякими формами графічної інформації: схемами, ілюстраціями тощо. Матеріал завдань представлено у повній та закінченій формі.
9 балів	Зміст відповідей відповідає проблемам завдань; зміст їх відповідає суті завдань, якісно і логічно розкритих у достатньо повній формі. Виконані завдання чітко структуровані, текст не містить граматичних помилок. Відповіді посилюються всілякими формами графічної інформації: схемами, ілюстраціями тощо. Матеріал завдань представлено у повній та закінченій формі.
8 балів	Зміст відповідей відповідає проблемам завдань; зміст їх відповідає суті завдань, якісно і логічно розкритих але не завжди у достатньо повній формі. Виконані завдання чітко структуровані, текст не містить граматичних помилок. Відповіді можуть посилюватись всілякими формами графічної інформації: схемами, ілюстраціями тощо. Матеріал завдань частково або не завжди закінчено.
7 балів	Зміст відповідей не зовсім відповідає суті визначеним завданням; відносно якісно і логічно розкритих але не завжди у достатньо повній формі; не повне розкриття ключових питань. Текст не містить граматичних помилок. Відповіді не посилюються різними формами графічної інформації: схемами, ілюстраціями тощо. Матеріал завдань частково або не завжди закінчено.
6 балів	Зміст відповідей не зовсім відповідає суті визначеним завданням; відносно якісно і логічно розкритих але не завжди у достатньо повній формі; не повне розкриття ключових питань; не усі питання опрацьовано. У тексті зустрічаються граматичні помилки та неточності. Відповіді не посилюються різними формами графічної інформації: схемами, ілюстраціями тощо. Матеріал завдань частковий або не завжди закінчений.
5-0 балів (не зарахована)	Студент допускає грубі помилки при виконанні роботи. Не розуміє сутність її виконання. Не може розкрити та обґрунтувати поставлені питання. Студент не здатен захистити виконані завдання.

Здобувачі, які за виконання завдань самостійної роботи отримали рейтинговий бал менший 60% від максимальної кількості балів, виділених на цей вид роботи, а також ті, що не виконали самостійну роботу, вважаються такими, що мають академічну заборгованість за результатами поточного контролю, ліквідація якої є обов'язковою

Модульна контрольна робота

Модульна контрольна робота (МКР) є обов’язковою складовою підсумкового контролю навчальних досягнень здобувачів вищої освіти.

Модульна контрольна робота виконується в письмовому вигляді або у системі Moodle, у вигляді тестових завдань одного рівня, ваговий бал кожного з яких становить 1.

Позитивну оцінку за МКР не рекомендується покращувати

Здобувачі вищої освіти, які за результатами виконання МКР отримали рейтинговий бал менший 60 % від максимальної кількості балів, виділених на цей вид роботи, а також ті, що не з' явилися для її виконання або не виконали її завдань, вважаються такими, що мають академічну заборгованість за результатами поточного контролю, ліквідація якої є обов’язковою.

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

Шкала ECTS	Бали	Критерії оцінювання
«відмінно»	**20-18 бали**	Здобувач вищої освіти у відповідях на варіант МКР демонструє глибокі знання з Політичної регіоналістики, повною мірою володіє матеріалом, що дозволяє виявляти розуміння змісту предмету, його основних положень, категоріального апарату тощо, може обґрунтовувати свої судження, аргументуючи правильну відповідь, логічно та послідовно формулює текст відповідей на поставлені завдання.
«добре»	**17-15 балів**	Результати відповідей здобувача вищої освіти на варіант МКР відповідають тим самим вимогам, що й для оцінки «відмінно», але при цьому здобувач допускає певні неточності та незначні помилки. Здобувач володіє матеріалом, правильно відповідаючи на поставлені завдання, логічно формулює відповіді, намагаючись аргументувати їх.
«задовільно»	**14-12 балів**	Відповіді здобувача вищої освіти на варіант МКР дозволяють виявити знання і розуміння основних положень предмета, певне володіння категоріальним апаратом, проте характеризуються фрагментарністю, відсутністю повноти та аргументованості. Здобувач допускає помилки при відповідях на питання МКР, не вміє достатньо обґрунтувати свої судження.
«незадовільно»	**11 і менше**	Відповіді здобувача вищої освіти на варіант МКР не виявили знань та розуміння основних положень предмета, що спричинило значну кількість помилок або, взагалі, повну/часткову відсутність відповідей. Здобувач не вміє логічно побудувати відповідь, обґрунтовувати свої судження, плутається у розумінні категоріального апарату тощо.

Академічна доброчесність.

Дотримання академічної доброчесності регулюється Законом України «Про академічну доброчесність» (від 18 груд. 2025 р. № 4742-IX) (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4742-20#Text), «Кодексом академічної доброчесності Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (нова редакція)» (https://drive.google.com/file/d/1OLDomDmXy-2JguxZag43N1Q-ctnW8ta_/view), «Положенням про використання штучного інтелекту в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка» (https://drive.google.com/file/d/1eDvHgbvZUYojWNwNwkIED66qGDPPpHrB/view).

Очікується, що роботи студентів будуть їх оригінальними дослідженнями чи міркуваннями. Відсутність посилань на використані джерела, фабрикування джерел, списування, втручання в роботу інших студентів становлять, але не обмежують приклади можливої академічної недоброчесності. Виявлення ознак академічної недоброчесності в роботі студента є підставою для її не зарахування викладачем, незалежно від масштабів плагіату чи обману. URL: https://integrity.kpnu.edu.ua/

Політика використання інструментів штучного інтелекту (ШІ).

Під час вивчення освітнього компонента допускається використання систем штучного інтелекту як допоміжного інструменту за умови дотримання принципів академічної доброчесності та самостійності виконання навчальних завдань.

Системи ШІ можуть використовуватися для генерування ідей, пошуку, добору та структурування інформації, створення допоміжних матеріалів, мовного і стилістичного редагування текстів, перекладу, якщо це не суперечить меті й умовам конкретного завдання.

Інформація, отримана за допомогою ШІ, має бути критично опрацьована та перевірена за достовірними джерелами.

У разі використання систем ШІ під час виконання навчальних завдань здобувач зазначає форму й обсяг їх використання та здійснює відповідне маркування згенерованого контенту згідно з вимогами «Положення про використання штучного інтелекту в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка» (https://drive.google.com/file/d/1eDvHgbvZUYojWNwNwkIED66qGDPPpHrB/view).

Не допускається використання ШІ для підміни самостійної навчальної діяльності здобувача, зокрема подання повністю згенерованих робіт або їх фрагментів як власних без належного опрацювання та маркування, використання вигаданих або недостовірних даних, джерел і цитат, а також використання ШІ всупереч установленим викладачем умовам виконання конкретного завдання. Під час контрольних заходів (тестування, модульна контрольна робота, екзамен) використання інструментів ШІ заборонено.

Визнання результатів неформальної та (або) інформальної освіти

У випадку, якщо здобувач освіти отримав знання у неформальній та/або інформальній освіті, зарахування результатів навчання здійснюється згідно «Порядку визнання в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка результатів навчання, здобутих шляхом неформальної та/або інформальної освіти (нова редакція)» (https://drive.google.com/file/d/19GCSM3y-K496gs8RQJp0mO9FjUJumB4T/view), зокрема, якщо їх тематика відповідає змісту навчальної дисципліни (окремій темі).

В неформальній освіті:

- закінчення професійних курсів, семінарів або тренінгів, тематика яких відповідає змісту освітнього компоненту (окремій темі);
- підготовка конкурсної наукової роботи;
- призове місце на Всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт;
- призове місце на Всеукраїнській студентській олімпіаді;

В інформальній освіті:

- наявність наукової публікації;
- громадська або волонтерська діяльність.

Оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти з освітнього компоненту здійснюється відповідно до Таблиці відповідності шкал оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти:

Семестровий екзамен

Вивчення дисципліни завершується семестровим екзаменом, який проходить в усному форматі відповіді на 1 екзаменаційний білет.

Білет складається з трьох теоретичних питань.

Здобувачі вищої освіти, які мають академічну заборгованість за результатами поточного контролю, не допускаються до екзамену. Вони допускаються до нього після ліквідації академічної заборгованості за результатами поточного контролю.

Вважається, що здобувачі вищої освіти підготувався до іспиту, якщо рейтингова оцінка за його результатом більша або дорівнює 24 балам.

Здобувачі вищої освіти, які не мають академічної заборгованості за результатами поточного контролю допускаються до екзамену.

Здобувачі вищої освіти, які мають академічну заборгованість за результатами поточного контролю, зобов'язані ліквідувати її в терміни, визначені графіком навчального процесу.

Здобувачі вищої освіти, які мають академічну заборгованість за результатами підсумкового контролю у формі екзамену, зобов'язані ліквідувати її в терміни, визначені графіком ліквідації академічної заборгованості.

В умовах застосування дистанційних технологій навчання організація поточного і семестрового контролю відбувається відповідно до «Порядку організації поточного та семестрового контролю із застосуванням дистанційних технологій навчання в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка (додаток до положення про

організацію освітнього процесу в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка (зі змінами)» (https://drive.google.com/file/d/15qM6nA_NtvOZxOYz4Hzc8DZNgnAiL_zz/view).

Максимальний бал за екзамен – **40 балів**, мінімальний – 24 балів.

Критерії оцінювання екзаменаційного білета:

Оцінка	Вимоги
40-35 балів	Здобувач вищої освіти виявляє глибокі фундаментальні теоретичні знання, повно викладає вивчений матеріал, виявляє розуміння предмета висловлювання, розуміє можливість різних тлумачень однієї і тієї ж проблеми, вміє оцінювати аргументи для її доведення, формулює своє бачення проблеми, виявляє розуміння матеріалу, може обґрунтовувати свої судження, застосовувати знання на практиці у нестандартних ситуаціях, наводити необхідні приклади, викладає матеріал логічно, послідовно, вживає мовні засоби відповідно до норм української літературної мови.
34-29 балів	Якщо відповідь студента відповідає тим самим вимогам, що і для оцінки «відмінно», але при цьому студент допускає 1-2 помилки, які сам виправляє, і 1-2 недоліки в послідовності викладу матеріалу та мовному оформлення висловлювання. Студент вміє наводити власні приклади на підтвердження нових думок, може застосовувати вивчений матеріал у стандартних та дещо змінених ситуаціях.
28-24 балів	Якщо студент виявляє знання і розуміння основних положень предмета, але викладає матеріал неповно і допускає неточності у визначенні понять; не вміє досить глибоко і доказово обґрунтовувати свої судження і наводити приклади; не в змозі захистити проект побудови системи роботи з певних тем дисципліни; викладає матеріал непослідовно і допускає помилки в мовному оформленні викладу.
23 бали і менше	Якщо студент виявляє незнання більшої частини вивченого матеріалу, не володіє методичним апаратом, допускає помилки у формулюванні понять, які спотворюють їх зміст, не вміє самостійно побудувати систему вивчення певних тем, хаотично і невпевнено викладає матеріал. Студент неспроможний виконати стандартні завдання навіть після навідних питань викладача.

Студентам, які за іспит отримали незадовільну оцінку, дозволяється ліквідувати академічну заборгованість після належної підготовки. Ліквідація академічної заборгованості за результатами семестрового контролю дозволяється до початку наступного семестру в час, визначений графіком ліквідації академічної заборгованості, та допускається не більше двох разів з навчальної дисципліни: один раз викладачеві, другий – комісії, яка створюється за розпорядженням декана факультету.

Рейтингова оцінка з кредитного модуля – сумарна підсумкова оцінка за багатобальною шкалою рівня засвоєння студентом певного кредитного модуля (навчальної дисципліни) упродовж його вивчення.

Оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти з навчальної дисципліни здійснюється відповідно до Таблиці відповідності шкал оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти:

Таблиця відповідності шкал оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти

Рейтингова оцінка з навчальної дисципліни	Оцінка за шкалою ECTS	Екзаменаційна оцінка за національною шкалою

90-100 і більше	A (відмінно)	відмінно
82-89	B (дуже добре)	добре
75-81	C (добре)	
67-74	D (задовільно)	задовільно
60-66	E (достатньо)	
35-59	FX (незадовільно з можливістю повторного складання)	незадовільно
34 і менше	F (незадовільно з обов'язковим проведенням додаткової роботи щодо вивчення навчального матеріалу кредитного модуля)	

12. Умови визначення успішного засвоєння освітнього компоненту:

- кредити присвоюються здобувачам вищої освіти після завершення навчальної дисципліни та успішного оцінювання досягнутих ними результатів навчання;

- критерієм успішного проходження здобувачем вищої освіти оцінювання результатів навчання є досягнення ним мінімального порогового рівня оцінок за кожним запланованим результатом навчання освітнього компоненту та мінімального порогового рівня оцінки за освітнім компонентом загалом, який складає 60% від максимально можливої кількості балів, визначеної відповідними нормативними документами Університету;

- здобувач вищої освіти вважається таким, що має академічну заборгованість за результатами поточного контролю, якщо він не відпрацював пропущені навчальні заняття, не пересклав оцінки 0, 1, 2, 3 отримані на навчальних заняттях, не виконав або виконав модульну контрольну роботу, завдання самостійної та індивідуальної робіт з оцінкою, що становить менше 60% від максимальної кількості балів, виділених на ці види робіт;

- здобувачам вищої освіти, які за результатами підсумкового контролю отримали незадовільну оцінку, дозволяють ліквідувати академічну заборгованість після належної підготовки;

- ліквідацію академічної заборгованості за результатами семестрового контролю дозволяють до початку наступного семестру в час, визначений графіком ліквідації академічної заборгованості;

- відповідь здобувача вищої освіти, який ліквідовує академічну заборгованість на засіданні комісії, оцінюють за 100-бальною шкалою без урахування рейтингової оцінки поточної успішності;

- за неуспішного проходження оцінювання результатів навчання за освітнім компонентом кредити здобувачі вищої освіти не присвоюють.

В умовах застосування дистанційних технологій навчання організація поточного і семестрового контролю відбувається відповідно до «Порядку організації поточного та семестрового контролю із застосуванням дистанційних технологій навчання в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка (зі змінами)» URL : (https://drive.google.com/file/d/15qM6nA_NtvOZxOYz4Hzc8DZNgnAiL_zz/view).

13. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення, використання яких передбачає навчальна дисципліна.

Для проведення лекційних і семінарських занять, а також контролю за самостійною роботою здобувачів вищої освіти використовуються мультимедійний проєктор, екран для проектора, ноутбук або персональний комп'ютер, мережа Інтернет, модульне об'єктно-орієнтоване динамічне середовище MOODLE, конференції у Google Meet.

14. Рекомендована література

Основна:

1. Громадянське суспільство: курс лекцій / уклад. Т. М. Борко. Миколаїв: МНАУ, 2023. 153 с.

2. Громадянське суспільство та правова держава: виклики сьогодення: монографія / за заг.

ред. О.О. Кота, А.Б. Гриняка, Л.Ф. Купіної, В.І. Шакуна. Київ : Алерта, 2023. 304 с. 2. Громадянське суспільство: курс лекцій. / уклад. Т. М. Борко. Миколаїв : МНАУ, 2023. 153 с

3. Громадянське суспільство України: політика сприяння та залучення, виклики та трансформації: аналіт. доп. / В. М. Яблонський та ін.; за ред. О. А. Корнієвського, Ю. А. Тищенко, В. М. Яблонського. Київ : НІСД, 2021. 112 с.

4. Основи громадянського суспільства та політичних знань [Текст] : навч. посіб. / [Байрак С. О. та ін. ; за заг. ред. В. І. Бортнікова] ; Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, ДВНЗ «Ужгород. нац. ун-т». 2-ге вид., випр. та допов. Суми : Університетська книга, 2023. 644 с.

5. Edwards M. Civil society. 4th ed. Cambridge : Polity Press, 2020. 200 p.

Допоміжна

1. Віннічук О., Маркітантов В., Чабанов В. Вплив е-технологій на формування взаємовідносин влади та громадян в сучасній Україні. Політикус. Науковий журнал. 2021. Вип. 4. С. 20-26.

2. Віннічук О. В., Білецька Т. В. Психологічні аспекти в політичній рекламі: український досвід. Вісник Національного університету оборони України. 2021. Вип. 58 (5), С.41-47. URL: http://visnyk.nuou.org.ua/article/view/224404

3. Громадянське суспільство : курс лекцій для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти ОПП «Готельно-ресторанна справа» спеціальності 241 «Готельно-ресторанна справа», ОПП «Туризм» спеціальності 242 «Туризм» денної форми здобуття вищої освіти / уклад. Т. М. Борко. Миколаїв : МНАУ, 2023. 153 с

4. Громадянське суспільство України: політика сприяння та залучення, виклики та трансформації [Текст] : аналіт. доп. / [В. М. Яблонський та ін. ; ред.: О. А. Корнієвський, Ю. А. Тищенко, В. М. Яблонський] ; Нац. ін-т стратег. дослідж. Київ : НІСД, 2020. 111 с.

5. Грубі Т. В., Маркітантов В. Ю. Соціально-політичні аспекти адаптації ВПО в Україні в умовах війни. *Актуальні проблеми політики*. 2026. Вип. 77. С. 114-121. DOI https://doi.org/10.32782/app.v77.2026.15

6. Грубі Т. В., Найчук А.В. Соціальна резильєнтність українського суспільства в умовах війни. Науковий журнал «Габітус». Тематична рубрика: Соціальні структури та соціальні відносини. 2026. № 82. Т. 1. С. 18-21. DOI https://doi.org/10.32782/hbts.82.1.2

7. Грубі Т. В., Чистяков С.А. Cancel culture як соціальна практика у системі сучасних політичних відносин. Габітус: науковий журнал з соціології та психології. Тематична рубрика: соціальні структури та соціальні відносини. Вип. 60. 2024. С.11-15.

8. Грубі Т.В., Купчишина В. Ч. Особливості формування етнополітичної культури сучасної України. Вчені записки : науковий збірник Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія : Психологія. Том 35 (74) № 1 2024. С. 55-61.

9. Ключові виклики для розвитку громадянського суспільства, 2020. Стан розвитку громадянського суспільства в Україні у 2020 році [Текст] : матеріали щоріч. доп. / [О. О. Сінайко та ін. ; за заг. ред.: Ю. А. Тищенко, Ю. Б. Каплан]; Нац. ін-т стратег. дослідж., Центр сусп. дослідж. Київ : НІСД, 2021. 113 с.

10. Кононенко В.В., Лапшин С.А. Громадянське суспільство та держава: співвідношення в публічному управлінні. Державне управління: удосконалення та розвиток: електрон. наук. фахове вид. 2020. № 8. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1713

11. Купчишина Валентина, Грубі Тетяна Медіаосвіта як складова освітнього процесу. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки. Том 34 № 3 (2023). С. 183-201.

12. Лук'янова М. М. Роль організацій громадянського суспільства в розвитку сільських територій. Агросвіт. 2020. № 11. С. 127-135. 11.

13. Лук'янчук Г. Волонтерство – основа відповідального суспільства. Слово Просвіти. 2020. Ч. 50 (10-16 груд.). С. 6.

14. Мірошніченко В. І., Грубі Т. В. Урахування толерантності у формуванні громадянської компетентності студентів технічного коледжу. Наукові записки. Серія:

Педагогічні науки, 2024. Вип. 213. С. 52-56. https://doi.org/10.36550/2415-7988-2024-1-213-52-56.

15. Резнік О. Суб'єкти громадянських практик як підґрунтя демократичного транзиту України. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2020. № 1. С. 5-22.

16. Стан розвитку громадянського суспільства в Україні (2022-2023 рр.) : аналіт. доп. / [В. Г. Потапенко, Ю. А. Тищенко, Ю. Б. Каплан та ін.] ; за ред. В. Г. Потапенка, Ю. А. Тищенко, Ю. Б. Каплан. Київ : НІСД, 2023. 91 с.

ULR: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024- 05/ad_hromad_susp_03052024.pdf

17. Стан розвитку громадянського суспільства в Україні: шлях протягом 30-ти років та ключові аспекти 2021 року : аналіт. доп. Київ : НІСД, 2021. 112 с.

18. Стерненко С. Найкращий період у нашій історії : як розвивається громадянське суспільство в Україні. Український тиждень. 2021. № 33/34. С. 68-69.

19. Яремович О. І. Вплив інститутів громадянського суспільства на правоохоронні органи держави крізь призму діяльності громадських рад. Часопис Київського університету права. 2021. № 2. С. 145-148.

20. Charles Taylor «Modes of Civil Society», Public Culture, vol. 3, no. 1. pp. 95-118.

Законодавчо-нормативні акти

1. Про громадські об'єднання (стаття 21) : Закон України в редакції від 22.05.2021 № 4572-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572- 17#Text.

2. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 05.02.2015 р. № 157-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19.

3. Про місцеве самоврядування: Закон України в редакції від 09.08.2021р. № 280/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97- %D0%B2%D1%80#Text.

4. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки : Указ Президента України від 27 верес. 2021 р. № 487/2021. Голос України. 2021. 1 жовт. С. 10-11.

5. Про органи самоорганізації населення (стаття 14) : Закон України в редакції від 01.01.2020р. № 2625-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2625-14#Text.

6. Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності (статті 18, 22) : Закон України в редакції від 02.11.2016р. № 5026- VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5026-17#Text.

7. Про професійних творчих працівників та творчі спілки» (стаття 9): Закон України в редакції від 04.11.2018р. № 554/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554/97-%D0%B2%D1%80#Text.

8. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» (статті 21– 24): Закон України в редакції від 23.05.2021р. № 1045-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-14#Text.

9. Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні : Указ Президента України від 26.02.2016 № 68/2016. URL: https://www.president.gov.ua/documents/ 682016- 19805 4.

10. Про схвалення Концепції розвитку громадянської освіти в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.10.2018 № 710-р. URL: https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-shvalennya-koncepciyi-rozvitkugromadyanskoyi-osviti-v-ukrayini.

Інформаційні ресурси

1. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. URL : https://ipiend.gov.ua/

2. Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долішнього НАН України. URL : http://ird.gov.ua/

3. Національний інститут стратегічних досліджень. URL : https://niss.gov.ua/

4. Мережа аналітичних центрів України. URL : http://www.intellect.org.ua/

5. Міжнародний центр перспективних досліджень URL : http://www.icps.kiev.ua/library

6. Онлайн бібліотека по політології і політ. наукам URL : http://politics.ellib.org.ua/

7. Український інститут майбутнього. URL : https://uifuture.org/

8. Український незалежний центр політичних досліджень. URL : http://www.ucipr.kiev.ua/
9. Prometeus.org.ua